

ПРИЧА „ДНЕВНИКА“

Бразилске приче: Киша

Владимир Гишталo

Возили смо се кроз ружан део Рио. Онда смо дошли у Ларанжеирас. Витор је имао амерички фрижидер. Купио је сва бразилска пива. Brahma, Bohemia, Skol, Antartica. Пробао сам их одушевљено. Било је јутро. Видело се брдо црне лаве. Прозори су били отворени. Запара је деловала као хлороформ. Тропска киша је застрла крајолик. Починјала је и престајала. Мирисала је земља. Никад нећу заборавити тај тренутак

Сликао сам се поред водопада у Тижуки, малој прашуми изнад Рија. Био сам у јединственом Националном музеју кога је запалио лампион. Једна урбанистичка се селала како је тад изгубила вољу за живот.

Од девет ресторана које смо посетили осам су били добри. Није ваљао један где су кували петла у сопственој крви, по рецепту из Мина Жераиса-са.

Минас Жераис у Бразилу

Има злато

Сунце је злато

Ти пијеш вино испод сламотог шешира

Поркао у Нитероју! Сјајан ресторан. Имали су не само пикању него и препелице и алигатора. У глечеру су се хладиле салате. Келнери су кружили око нас са мачевима и резали печење. На столу смо имали три знака. Један је рекао: долазите! Други је говорио: успорите! Трећи је објављивао: доста! Кажу да су тамо Јапанци јели по осам сати или заувек.

Постоји бразилска бајка о људима са ватреном косом:

У најисточнијем делу света, тамо где се рађа сунце, живи племе људи са ватреном косом. Сунце се рађа тако близу да они просто губе дах од топлоте његовог пламена. Како само они мрзе сунце! Сваког јутра чим изађе, ловци пуне стреле на њега, али притом окрећу лице, јер не могу да издрже његову заслепљујућу светлост и топлоту која пали.

Сунце је палило у Рију.

Одапињали смо стреле не гледајући у њега.

Карикатуристи Зоралдо и Јагуар покренули су у Бразилу часопис *Vundas* посвећен лепоти женске позадине.

- Увек је насмејана. - писали су. - Никад трагична

Тада је била популарна старлета по имену Тиразиња, Сузана Алвес. Сликала се са полумаском

Заволео сам ска спот групе Сканк по имену Saideira, што значи задње пиће.

Постоји другачије место

Тамо иза задњег пића .

(...)

О! Команданте, капетане

Стриче, брате, камараде

Шефе, друже

Дај још једну рунду.

Бразилски радници на грађевинама су били највреднији на људи на свету. Они су радили а ја сам Лежао сам на поду као на Гогеновој слици *Дух Мртвих Бди*. Чекао сам да прође. Плаже су биле од белог песка шкртих палмових сенки и кокосових ораха које су отварали мачетама. Валови су ударили. Наташа ме је изгубила држећи се за мене.

Наташино порекло је било украјинско, шведско, италијанско, немачко, енглеско и ирско. Родила се у месту Литлтон у Њу Хемпширу. Отац јој је био апотекар. Гајио је мопсове и правио своје пиво. Није изгубио ни дан посла у животу. За себе је говорио да је функционални алкохоличар. Наташа је умела да имитира хрчка кад једе. Имала је косе за две главе. Опрала би косу и изашла на минус десет. Заједно смо путовали по Грчкој. Рекла је да је поглед с пута краљице Марије на Боку најлепши на свету.

Са Корковада су летели змајеви. Отиснули би се поред нас али би их ухватила струја и подигла изнад наших глава.

Жака је била огромно воће. Асаи је имао диван укус. Аеродром се звао по Антониу Карлосу Жобиму. Девојка из Ипанеме, сада старица рекла је да јој је жао што није била великодушна према композитору.

Та прича је још једна од паучина у ваздуху.

Сећам се еротског лудила изазваног спарином једног поподнева.

Сала за самбу је била огромна. Рамена су радила једну ствар, ноге другу а кукови трећу. У повоњ су нам донели супу од црног пасуља у чашама из којих је рода гостила лисицу.

На тротоару су стајали трансвестити. Неки су били просто мушкарци обучени у жене са великом јабучицом. Неки су имали измењена тела. Линија кука је била женска.

- Лисабон је леп град - рекао је Виторов отац. - Мали али леп.

Кафана у центру је имала стогодишњи мирис. Попео сам се на горњи спрат. Ту није било никог. Власник је био пријатељ Виторовог оца. Они су некад пили ту.

Нетко као ми био је овдје, био је овдје прије нас

Ишао сам на балкон од кованог гвозђа и гледао на улицу. Очекивао сам да ћу видети човека голог до појаса са три вреће кафе на плећима.

Возио сам се успињачом на Ухки. Ту је била кућа Виторових родитеља, са термитима и мирисом на буђ. Витор је рекао:

- Кад видиш термите, беле, у светлу лампе то је почетак лета.

Шетали смо око чаробног залива. Црнкње у белом носиле су турбане. Палиле су свеће на песку поред лагуна.

Од жене у турбану сам купио акараже, јело Јоруба.

Клиници су нам "чували кола" кад се паркирамо.

Пролазили смо на црвено светло ноћу не помишљајући да станемо. ■

ИНТЕРВЈУ: УГО РАНИЈЕРИ, БАЛЕТ-МАЈСТОР И ПЕДАГОГ

Играчи не смеју бежати од изазова

Са ансамблом Балета Српског народног позоришта ових дана ради планетарно познати италијански играч, педагога и балет-мајстор Уго Ранијери. Убрзо након што је завршио Балетску школу при Опери Сан Карло у Напуљу промовисан је у првака ове трупе и током играчке каријере повераване су му главне улоге у кореографским остварењима Владимира Васиљева Ролана Петија, Жоржа Баланшина, Рудолфа Нурејева, Џона Кранка, Кенета МакМилана, Дерек Дина... Након играчке каријере, која му је донела и бројне награде, постао је асистент директора Балета Опере Сан Карло, али и балет мајстор који је поставио и одржавао важне класичне наслове на репертоару. Од 2005. делује као педагог Балета Театра миланске Скале, Балета римске Опере, Државног балета у Бечу, Балету Опере у Букурешту, а чест је гост Националног балета у Шангају, балета Краљевске опере у Лондону, Опере у Ници, Колорадо Балета, Шкотског балета из Глазгова, Арене у Верони, Националног балета у Амстердаму и других престижних трупа...

● **Својевремено сте изјавили да волите да подучавате. На темељу тог искуства, које Вас је водило по целом свету, шта је оно пресудно да нека балетска трупа прихвати педагога и, још важније, усвоји његове сутестије?**

- Да, обожаваам да преносим своје знање на младе уметнике. Многи играчи након каријере желе да наставе да раде у позоришту као педагози, репетитори или балет-мајстори. Наша професија одолова вековима управо зато што старији играчи преносе искуство на нове генерације. Ако играчи у једној балетској компанији имају жељу да се усавршавају, послушаће сваког

Укуси су различити

● **Често сте део жирија на балетским такмичењима. Да ли се суд о младим уметницима доноси искључиво на основу њихових извођачких способности или утицај има и личност (personality) играча/играчице?**

- На такмичењима се вреднују многе ствари. Физички изглед, техника, изражајност, стил, начин изражавања емоција кроз кораке које неко изводи... Увек међу судијама постоје различита мишљења и укуси, често се и сукобљавамо. Али генерално, побеђује увек онај ко успе да привуче пажњу судија.

гостујућег педагога. Јер од сваког педагога можете добити важан савет, корекцију, нешто добро. Свако има свој стил који зависи од школе коју смо похађали, али и кореографа и педагога са којима смо радили током каријере. Са искуством играња у различитим позориштима, на различитим сценама и у разноврсним продукцијама, односно рада са бројним различитим педагозима и кореографима, стичете савршену свест о томе шта је једном играчу потребно.

● **Претпостављам да није исто када педагог уђе у трупу коју познаје, односно где тачно зна шта ко од играча може, или у неку непознату средину. Шта је у том контексту најважније? И колико Вам поменуто искуство рада диљем света помаже да брже препознате особине ансамбла у који сте дошли?**

- Кад почнем да предајем у некој новој балетској средини, односно театру, то је и за мене савишено ново искуство. Увек се трудим да се играчи осећају опуштено. Већ након неколико вежби, могу јасно да разумем технички ниво. Надаље, по-

Фотос: danzaefibi.com

кушавам да их доведем до њихових граница за које можда нису знали да постоје, а то се постиже прецизним радом.

● **Како Вам делује спремност ансамбла Српског народног позоришта?**

- Чуо сам и раније за Балет у Новом Саду, али тек сада, са новом директорком Ајом Јунг која ме је позвала, родила се сарадња. У новосадској балетској компанији има неколико талената који одлично и вредно раде. Међутим, мислим да би морали да се развијају и да откривају начине на који су уметничка игра и балет напредовали. Како у погледу технике, тако и у погледу стила. Зато треба непрестано учити, да бисте се побољшали. Бављење детаљима и техничким савршенством у сали, данас су неопходни у области балета. Нажалост, разумем да пензиони систем овде треба да се ревидира. Не можете играти након 45 године живота, готово не на неопходном високом нивоу, напротив није реално. Стога је данас у свим земљама, са тек неколико изузетака, одлазак у пензију за играче дефинисан у распону између 40. и 45. године. Наравно, до тада се свакодневно вредно мора вежбати - и што више наступати.

● **Сарађивали сте са великим кореографима, попут Дерек Дина, с којим сте реализовали низ представа, од "Крчка Орашчића" у загребачком ХНК до "Фантома из опера" у Шангај балету. Да ли се данас приступ реализацији нових кореографија разликује од времена када сте сами били играч?**

- Сваке сезоне, постоје видљиве промене. Игра се стално мења. У поређењу са мојом генерацијом, физичке предиспозиције и могућности људског тела су се промениле, техника је постала неупитна, као и брзина. Квалитет игре је у сталном успону.

● **Многи балетски уметници старог кова често зазиру и од са мог помена речи „савремена игра“? Да ли је заиста „грех“ играче који су прошли класичну школу усмеравати да играју и савремене комаде?**

- Мислим да је играч данас потпун једино уколико може да изводи подједнако квалитетно и велике балете и савремени репертоар. Сваки стил је предиван уколико имате добре играче. Данас се савремена игра у балетским школама и на академијама изучава упоредо са класичним балетом. Сигурно има оних који се осећају прикладнијим за један или други стил, али за играче морају постојати изазови. Увек је изазов када играте нешто што вам не иде од руке, и што није лако научити. У томе је сва лепота наше уметности.

Мирослав Стајић

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

Сиротани
Живојин Мастернак
(Агора)

Млади пољски пар креће на путовање по Француској у потрази за послом. Након бројних авантура, у њиховим главама сазрева идеја о трајном насељавању крај Сене. Мало ко се у Пољској упустио у описивање тако

важног феномена као што је емиграција Пољака због посла након 2005. и придруживања ЕУ. Мастернак је то успео да уради без икаквих улешавања. „Не знам да одговорим на питање зашто ми се овај текст тако добро чита“, написао је чувени пољски редитељ Кшиштоф Зануси. „Да ли због тога што се у њему пробија ретка данас конвенција пикарског романа? Или ме дира у њему симетрија искуства? Јер као студент за време комунистичке Пољске скитао сам по париским тротоарима сиромашнији од јунака овог романа. А можда симпатија према аутобиографској причи у којој прејудуира јунакова страст – јер људе са страху лако је заволети“. Књигу је на српски превела Олга Лалић Кривицка.

Дубоко плаветнило
Радо Антоловић
(Прометеј)

Зарањајући у дубоко плаветнило, Радо Антоловић јасно исцртава све догађаје и људе који имају способност да засијају и у најмрачнијим дубинама океана. Прича је то о животу распростром на неколико континента; о успеху и рушењу, али и снази да се крене из почетка. Странице ове књиге значајне подстрек за сваког ко их прочита, биће ветар у једра свакоме ко препозна тренутак кад је добро једра раширити. Само онај ко зарони у дубине сопственог бића, биће спреман да се суочи са свиме што плива изабаци на обалу, а знаће да ужива и цени оно што има, када на послетку дође осека. Ово је прича о води, о љубави, о болу, о паду и успону, о успеху, али најважније од свега – ово је прича о Животу.

ПОСТАПОКАЛИПТИЧКА ФИЛОЗОФИЈА

Будни сањају
посматрајући небо

То је, на неки начин, било оно за чим је највише жалила, казује Реј Бредбери у „Маслачковом вину“: једну ствар коју је највише волела да додире и гледа није сачувала... Јер Џон је, а Џон је та „ствар“, био на ливадама, у сандуку с датумом, скривеном под травама, и ништа од њега није остало. Осим његовог високог свиленог шешира и штапа и његовог доброг одела у орману.

А и шта је могло остати? Њихови кревети, сто и полице са књигама сакупљаним још од гимназије и у њима послане, а без реда, књиге које су последње читали: Јенсенова „Традиција“, Гејменова „Никадофија“, Кафкин „Замак“, Булгаковљев „Мајстор и Маргарита“, Црњансков „Дневник о Чарнојевићу“, „Убик“ Филипа К. Дика, Лемов „Соларис и Мелвилов „Моби Дик“, Селиново „Путовање на крај ноћи“, Селинцорова „Френи и Зуи“, „Авантуре Гордона Пима“ Е.А. Поа, Гринов „Пацоловац“, „Чаробни брег“ Томаса Мана, „Бели хотел“ Д.М. Томаса и Борхесове „Маштарије“...

Па и заувек напуштене фиоке стола у којима су се криле свеске са китњастим реченицама иза којих су се, опет, крили текстови о смислу живота, али више није било никога ко би могао да их протумачи и разуме јер људи су окончали потрагу, окончали вечита ходочашћа заувек смештени под земљом на ливадама или једноставно остављени на травњацима и клупама, као трупци трулих, давно исечених стабала.

Остали који заузимају клупу дремају погнуте главе или будни сањају посматрајући небо, тврдио је, кажу неки, извесни В.Б. Ибањес. Остали који су случајно преостали, додао је неко, анониман, у нека друга времена, када су људи, као следе сиве рибе, безвољно пливали у стерилисаној, беспрекорно чистој води фонтане која се налазила на главном тргу напуштеног Града.

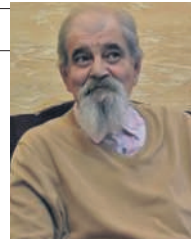
Ђорђе Писарева

ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ
Из своје сенке

Милан Р. Симић

КРЛЕЖИНИ ЕСЕЈИ
(Просвета, 1958)

Колико есеја има у збирци? Дванаест есеја. Неки од наслова: „Злато и сребро Задра“, „О тенденцији у умјетности“, „Књижевност данас“, „О Еразму Ротердамском“... Аутор поговора је Влатко Павлетић. Насумице, „прелазим“ преко реченица поговора: „Тешко би било увијек точно одредити Крлежине полазне тачке, али је недовољно да је он – кад би једном заузео критички став одређено и резолутно – најмање даље настојао да такав свој став поткрије анализом и квантитативном снагом аргумената.“ Највише ме занимају Крлежине „полазне тачке“, и есеј о Еразму Ротердамском. И читам даље: „Тко рагује по Еразму? Убојице, карташи, блуднице, прљави солдате, руља плаћеника, брава, банда пустошитеља, дружба која се наметнула човјечанству као руља професионала смрти. Еразмо је свијестан да човјечанство живи у уклетоме кругу феудалне, кнежевске, папистичке безизлазности. Аристократски злочин преовладава законе!“ Мирослав Крлежа без длаке на језику... Биће да је тако. Од како је света, остаће оно „преовладава законе“. Може им се. Добро је то разумео Еразмо Ротердамски, пацифиста и либерал, који се усудио да јавно размишља над бесмисленошћу ратовања. Делимично,

ПУТОВАЊЕ ПО ИТАЛИЈИ
Јохан Волфганг Гете
(Просвета, 1962)

Гете! Од Вероне до Венеције! Од Фераре до Рима! Рим? Напуљ? Сицилија? Како бих волео да посетим Катанију! Пуста моја жеља... Да, Гетеове успомене, сећања, и први плодови преокрета у његовом мишљењу и схватању јер, „Путовање по Италији“ се мање-више узима као најмаркантнија прекретна тачка у Гетеовом развоју. Уосталом, и Зоран Глушчевић у предговору напомиње: „Ако читамо Гетеове есеје и критике из времена далеко пре путовања у Италију и упоредимо их са оним што је изнео у свом путопису из Италије, запазићемо огроман иако не свуда и потпуно доследно спроведен преокрет не само о схватањима него и у мишљењу“. Гетеова сећања! Да видимо: „Најпре, дакле, Рафаелова `Света Цецилија`.../.../... Једно поред другог стоје пет светих лица, која нас се нимало не тичу, али која су тако савршено приказана у свом постојању да зажелимо вечито трајање овој слици, док бисмо у исти мах били задовољни кад бисмо сами

нестали...“ О Вечности и важности уметности, о Свету који стварамо пишући и сликајући, ето о чему пише Гете. Ове речи, записао је у Болонји, 18.октобра, ноћу. А Сицилија? „Вратимо“ се у Катанију (3.мај. 1787.), будимо гости оног принца и хајде да видимо његову ретку збирку новца? Можемо, „заједно са Гетеом наравно“, и у бенедиктински манастир, у хелију оног фратра који тако вешто зна да украси огромне оргуље! Чујете ли звуке, час тихе као лахор, час снажне попут фанфара. Чујете ли их?

СЛЕПА СОВА САДЕКА ХЕДАЈЕТА
(Нолит, 1973)

Довољно ми је ако у књизи пронађем тек једну дивну мисао. Обрадујем јој се као зрну злата. Таквих мисли у роману Садека Хедајета „Слепа Сова“ има на претек. Ево примера: „Пишем само за своју сенку која се пружа преко зида при светлости лампе. Морам да се упознам са њом.“ – јесу реченице којима Садек Хедајет, „власник“ бурне и несрећне биографије завршава прво поглавље свог романа. Зашто бурне и несрећне биографије? Хедајет је прихватио провалију између себе и других људи – у роману названих „светом светине“ – као непремостиву препреку. Или: будимо смелији: живећи у резигнацији, огорчен због друштвених прилика, али и околности личног живота – превише је упознао себе. Све остало дело је уметникове самоће. Хедајет је рођен 1903. у Техерану, живот је окончао самоубиством 1950. у Паризу. ■

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Живот у вокативу

„Жабље јунаштво“, Иван Лаловић (Јавна библиотека „Данило Киш“, Врбас, 2025)

Пише: Драгиња Рамадански

Читаоца, кога је Јуриј Тињанов поучио да разлучи низове песмотворних речи од свих других (према њиховој нераскидивој међусобној сраслости: тако и никако друкчије), не може а да не одушеви нова књига Ивана Лаловића. Примерице два сага преданог, очараног читања посведочују ту отмену меру. Пред нама је песнички циклус, органичан колико ангеличан. Који се чита у једном читалачком коленопреклоњењу, без прекида.

Сведоци смо процеса песничког отеловљавања, вечитог пубертета песме, а не тек опсенарских трикова под марамом од свиле. Јер има песника који су одвојени од својих песама као уље од воде. Док је ово повратак логици и етици песме, њеном елементарном поштењу. Без прибегавања икаквим мистификацијама.

Овде стих није магла и симулација, већ расејавање магле, није безакоње, већ потреба. Таквим самоочишћењем расте песма. Са својим надасве лепим изненађењима. Њеном јунаку, под маском маргиналаца, и нехотице, напрасно верујеш. Да се може певати о свему, па и о немогућности певања.

Немо је, све је немо.

Само просито млеко проговара
На свом млечном језику

Стило ове књиге умочено је у мастионицу руске словесности. Разумева се у сабеседништво са стихијама. Њен биргуз дозива се са боемском кафаном, где је метафора укроћене мужевности Мајаковског (*Облак у панталонама*) млазала најнежније стихове. Вокатив је то пућен животу, не

из кивности, већ из ганутости, на начин како је Пастернак знао да чини у својим обраћањима, када је за сабеседника узимао управо њу, сестринску саставницу постојања (о, жизни, сестро моја).

Песник одолева рими, чак и успутној, понуђеној. Не треба му. Као да би песма тако појефтинила, скинула одговорност са себе, пренела је на звук, неретко пуки амблем и орнамент. Ово је књига на голо тело, без корсета и нашивака. Без нараменица и лажних мишића. Шта више, вољна да се унизи, умањи, разодене, да рехабилитује мале овога света. Да пева жизан у кључу топлих еуфемизама.

Зауздавам облак тамни из цигерике

Који би могао просити

Град по свој тој нежности

Прва од тридесет песама представља нам песничко ја овог циклуса. Оно ступа пред нас у опојима дажда, а не муња. Суштински преводиво на све језике света, одуштвени од самољубивости. Свеопросно. Пристало је уз Еву, уз њену кривицу, и делиће је са њом. Није се дало ни подручачима, ни надругачима. Њима у одговор стало је да ниже једну за другом формулације песме. Стигавши до, у небеса воздигнуте, радости лудака. У привидној травестији (жабље јунаштво) добили смо одредницу непатворене врлости. Јунаштво је оглашавати се сопственим гласом.

Циклус одјављује трокрила песма, која нас одржава на таласима животодајних али и потопних вода: реч је о смрти, поезији и љубави, и њиховим окршајима. Косачица је та која поништава лепоту у смрти. Али овде царује песма, кадра да улеша и саму смрт. Песник Иван Лаловић обузет је тим чудом. Пред читаоцем мења перспективу, стварајући нови свет, збуњујући смрт макар и неизговореним стихом. ■

ГОЛИ И ОБУЧЕНИ: ПИСЦИ И МОДА

Пловидба по таласима

Пише: Љубица Арсић

Флоберов роман *Мадам Бовари* је до самог краја пловидба по таласима на којима се све љулушка и креће од ироничног до патетичног, од књижевно непоузданог до животни трагичног.

Боје које Ему обавијају јесу тонови воде - плава, плавозелена и на крају зелена боја њеног покрива, коју је за њено последње путовање изабрао муж Шарл. Понекад су те боје привлачног сјаја, некад су злокобне, као у призору кад Ема шије док растрежњујуће дневно светло боји хладан пепо огништа у плаву боју сомота, а муве миле по ободу плавичасте чаше. Зелена је зов и наговештај простроста којем Ема тежи да се отисне. Док наслоњена на даску прозора замишљено посматра улице, примећује неког господина у капуту од зелене кадифе који доводи сеоског момка да му њен муж лекар пусти крв. У неспретном разодевању како би пацијенту било лакше, Еминим развезивањем чворова на врпцама младићеве кошуље скидају се слојеви и са њене судбине све до разголићене Еме, која је несмотрено потрошила новац на скупу тоалету, породицу скоро довела до сиромаштва а себе до самоубилачког ропца.

И јахање по пољима и кроз шуму, као део узбудљиве предигре са љубавником, јесте љулушкање и еротично гibaње. Флобер занесено пише својој пријатељици Лујзи Коле: „Данас сам, као мушкарац и жена, љубавник и љубавница, сједињени у мислима, јахао кроз шуму у јесење поподне под јутим лишћем, и био сам и коњи, и лишће и ветар, и изговорене речи, и гримизно сунце... и моје двоје љубавника.“

Јахање не изостаје ни у Андрићевој *Травничкој хроници* где конзул Дефосе доживљава неуспешно љубавно искуство са амазонском јахачицом која недвосмислено зна какав ће игри бити крај. Ана Марији, супрузи његовог колеге Давила, једино је стало да заводи младог конзула у игри коју води до опасне границе, добро пазећи да је не пређе.

У црном Костиму са дугом сукњом, као саливена са седлом, Ана Марија јаше високог вранца. Тамна фи-

гура, налик модерној кентаурки, нема намеру да сиђе са постоља и препусти се Дефосеу, који јој се удвара очекујући достојну награду. Љубавна предигра је у приближавању и удаљавању њихових коња, кад младић уображава да издалека види њен шешир а ла Валоис, испод чијег обода провирују талас смеђе косе и лице бледо од јутарње свежине. Чини му се да види и њене увек снене и помало подбуле очи, као да се управо пробудила. Тамни ансамбл умотане јахачице, лице заклоњено ободом шешира знаци су да ће Дефосе остати празних шака.

Иначе, јахања сцена у књижевности је слика препуштања нагонима, нарочито у романима деветнаестог века када она указује на женин пад, губитак најважнијег женског украса, а то је некадашњи тако важан стид, после чега наступа сунуврат њене врлине.

Док Ема шумом јаше са љубавником Рудолфом, призор се назире кроз дугачак плави вео њене јахаће хаљине. Кроз копрену, која је са њеног мушког шешира косо падала на зањихане бокове, разабирало се њено лице у плавичастој прозирности, као да плива под провидним таласима. Када је сјახала, приходу јој је застметала веома дугачка хаљина, мада ју је задигла позади. Рудолф је, корачајући за њом, жудно посматрао између црне чоје и црних ципела нежност њене беле чарапе која је изгледала као део њене голотиње. Пре него што ће се препустити загрљају, забацавањем белог врата уз уздахе и дрхтај, уплакана од налета узбуђења пре него због осећања грешности, чоја Емине хаљине таре се и закачиње за кадифу љубавниковог капута, као кад су се онда у поворци на њеном венчању, за њену свадбену хаљину лепили чичак и чкаљ.

Велики плави вео се, попут позоришне завесе, подиже и спушта кад треба да сакрије тренутке Еминог уживања са љубавником. Он је и наговештај нејасне постојбине са усталасаном морем под плимом и осеком, са фантазмагоричним воденим бићима жељним да се за тренутак појаве у земаљском свету и кушају оно што тај свет нуди. Плава стаклена посуда са арсеником, у коју је Ема на крају завукла шаку и облапорно гутала из руке отровни прахак, односи је у те даљине којима се најзад ваља вратити. ■

ХОМО ПОЕТИКУС

А киша се суши на младим животињама

Дарко Цвијетић

Вјеверице забораве
Гдје су љетос
сакривале зимницу
Па траже. И она тако:

Сахранила цурицу
одмах иза гранате
Уз пропланак
Сад је не може наћи

И чуварици луднице
на ноћ вјешања причала:
баш сам је на сухо оставила
ко љешњаке
ко орашчиће

е сад јел то крај ове шуме
јел то у овом рату
међу оволиким ружоношама
не знам јадна не била

из рукописа

Дани Милоша Црњанског у Бањалуци

● У организацији Културног центра Војводине „Милош Црњански“, Матице српске и Удружења „Суматра“ у Вијећници бањалучког Културног центра „Бански двор“ одржана је манифестација „Дани Милоша Црњанског у Републици Српској“. Публика је имала прилику да чује савремене српске песнике Ненада Шапоњу, Ивана Негришорца, Милену Кулић и Перицу Милутина, а након песничке вечери глумац Ервин Хаџимуртезић извео је део драме „Од раја до безњенице“ аутора Зорана Суботичког. **Н. Б. М.**

ГРИГОРИЈЕ БОЖОВИЋ О ВОЈВОДИНИ

Са брда у равницу

Пише: Драгиша Бојовић

Читалац путописа Григорија Божовића навикао је да са великом радозналшћу, заједно са писцем, пролази планинско-брдовите пределе његових љунака и да ужива у јединственим описима и репортажним запажањима. Црна Гора, Косово, Метохија, Македонија, Далмација, Босна, Крајина су само неки од простора о којима је Божовић највише писао на страницама „Политике“. Ипак, ни Војводина није остала занемарена. У два наврата, 1932. и 1939. он је обишао неке крајеве на северу земље. Из његових текстова сазнајемо да је у равници боравио раније, али је 1932. први пут пренео своје утиске читаоцима, „Политике.“ И одмах на почетку путописа „Бачвански салаш“ саопштава како је тешко брђанину снаћи се у равници: „Зелена бачка равница збуњује човека као да се навезао на дебело море. Видокруг огroman, али небо ниско, па се све чини као да је тло уздигнуто, али опет све узалуд: брђанин се тешко сналази и ретко кадгод зна где је...“

У обилазак Србобрана и Бачке Божовић полази са Лазаром Продановићем и Пајом Добановачким. Продановић му говори о пркосном Србобрану, „тврдоглавој републици усред Арпадове Маџарије.“ Немајући много времена за сагледавања и описе, Божовић се у својим текстовима више ослања на утиске, јер је, како каже, „боље и истинитије оно што се осети од онога што се на брзину може сагледати.“ Писац не заборавља да подсети како је Вељко Петровић знао да кроз стих осети „доброту масне црне гурде“, коју Срби интензивно насељавају отприлике од 1760. године. Тада су се, почеле од Суботичке спуштати српске породице у Бачку, дотле мало

насељену и сточарску углавном. Породице Дунђерски, Гарански, Манојловићи, Пивнички, Јојићи, као и друге са Шајкашке равнице праве нови потез у нашој историји под Мађарима и граде нове узмахе за одржање српскога имена.“ Мукопртно стварање посуда у новој средини и домаћинско уздицање најбоље сведочи пример Геце Дунђерског. О њему и његовим потомцима Григорије Божовић, између осталог, каже: „Снажан изданак херцеговачки, овај ретко виђени сељачки радиша, пркосан у Пешти у својем себарско-властелинском гуњу од сукна, постаје земљопоседнички магнат, чувени Србин и добротвор, вазда у првим националним редовима. Јунак војвођанске анегдоте и пркосног поноса. Синонима оставља велика добра. Његов син Лазар Дунђерски превазилази оца и даје пример правог исполна. Без сваког околишења то је био највећи савремени Војвођанин и најпотврђеније пречанско обличе, ваистину онако како га је сагледао Паја Јовановић на својем најуспелијем портрету који се сада налази у Кулпину, у замку Лазарева сина г. Ђорђа Дунђерскога.“

Овако богата Бачка стварана је два века. Њој се диви писац истичући посебно утисак о Србобрану, који је, „тих и миран, а упоран као његови торњевци, сељачки и српски као православни Гедеон Дунђерски.“ Причу о Србобрану Божовић употпуњује и сећањем на Битку код Сентомаша (Србобрана). Он подсећа сапутника Продановића да су у њој учествовала и три његова Колашинца,

три Јована: Ђурић, Неновић и Коњовић, за које каже да су после Србобрана видели и Севастопољ. У Бачкој писца импресионарају и ликови које у храмовима насликао Урош Предић. За Предићевог Бога Саваота каже да је „беспрекоран и академски класичан, личи на каквога Манојловића или Пивскога, на каквог домаћина са Рогозне.“ Опис посете Бачкој завршава речима о поносу који је осетио: „Ја сам у тим тренуцима осећао понос. И веровање да нисмо нико и ништа. Напротив, наша је раса кроз себрову потомка ипак успела да васпостави континуитет господства и културне отмености.“

О том континуитету и вези између Косова и Војводине Божовић ће писати седам година касније једним важним поводом, 550 година од Косовске битке, у тексту „Расположење Војводине пред Видовдан“. Он каже да је Војводина „косовска крв, кост од кости косовске, и то оне најелитније са тих страна.“ Имајући у виду ово, он каже да је био у праву патријарх Бранковић када је тражио од Паје Јовановића да не поправи, већ да исправи своју „Сеобу Србаља.“ Божовић потенцира да „се преко река нису превозиле само прње, овце и говеда при великим сеобама, но је тамо дошао организовани и најбољи део народа из Старе Србије у најширем значењу тога имена, прешао и оружан народ са својим војводама, кнезовима, тисућницима и капетанима. Прешли трговци и удружене занатлије, прешао капитал, вештине и подузећа; прешла једна култура, и духовна и материјална.“ На слици Паје Јовановића нашао се и лик попа Божовића из Колашина. Тај податак је оставио сам сликар у својој забелешци. Поставља

се питање ко је поп Божовић из Колашина? Несумњиво, реч је о Вукајлу Божовићу, колашинском свештенику и оцу Григорија Божовића.

Описујући припреме за прославу Видовдана, писац је највише времена провео у манастирима Јазак и Врдник (Мала Раваница). Осетио је свечану атмосферу и видео ужурбане припреме, поклоњено се моштима цара Уроша и цара Лазара. Оставља упечатљив опис моштију светога кнеза: „Цар Лазар је целокупан осим главе. На његовим снажним рукама прсти су остали у грчу, можда оном последњем када му је на Магзиту одрубљена глава. Види се да је то био крупан и снажан човек.“ Видео је у Врднику и покров за мошти на којем је Монахиња Јефимија извезла „Похвалу кнезу Лазару“. Помиње и хрисовуљу кнеза Лазара, као и мач деспота Стефана.

Божовић истиче војвођанско родољубље. Прослава Видовдана била је прилика да Војводина „стане у ред Косова, Раванице у Поморављу и Косова испод Книна у Далмацији.“ Око тога су се трудили сви, а нарочито је истакнут труд архимандрита Лонгина у Врднику у којем је припреман „сабор и служба Божја под брестом“. ■

СЛОВО О „ПРЕСЛИЦИ ЦИДОВКЕ ДЕВОЈКЕ“

Титани из бољег света

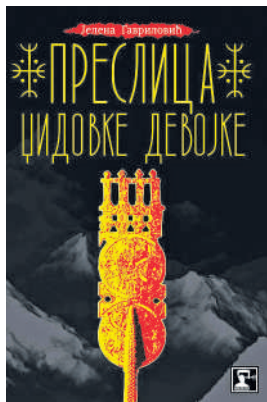
Пише: Илија Бакић

Књига „Преслица Цидовке девојке“ песникиње и романсијерке Јелене Гавриловић у издању: „Пресинга“ из Младеновца, ванредно је занимљива и успела проза која номинално егзистира у забрану фолклорне или етно фантастике овдашње литературе, забрану који упркос готово неограниченим изазовима које нуди није превише посећен нити су дела настала у њему превише оригинална и заводљива. А „Преслица Цидовке девојке“ управо је таква: оригинална, заводљива, тајанствена, танана и склона високом лирским узлетима.

Полазна тачка књиге су предања о Цидовима, Цидовцима или Цидима који се сматрају прастановницима црнотравског и власинског краја дуж негдашњег Царског друма. Ови исконски оријашно-дивови посебна су раса „дивовског раста и стаса“, познати по издржљивости, дугочевности (која се мери у стотинама година) и натприродној виталности; нису били склони обољевању а старост су подносили „без много драме и халабуке“. Ипак, имали су једну слабост: бедрену кост; наике Цидови нису имали колена па је лом бедрене кости за њих био смртоносан пошто та кост није могла да им срасте. Цидовци су, дакле, били надљуди али не без мане. Питоме нарави бавили су се номадским сточарством, живели мирно у селима смештеним на тешко доступна места у планинама, волели су светлуцаве ствари, имали своја веровања и морал, кодекс части и поштења. Када су људи са својим начином живота, злостом и превртљивости, са ратовима и хришћанском вером почели да надиру на просторе које су Циди од давнина насељавали они су их толерисали, контактирали са њима кад је то било потребно и нужно. Пошто су Цидови умели са каменом били су вешти неимари па су одлазили у печалбу, градили тврђаве и градове; ипак, уместо да им нова времена донесу просперитет Цидовци су почели да нестају с лица земље, било их је све мање... Кроз приче из „Преслице...“ мешају се давна, паганска времена у којима је живот био једноставнији, окренут Природи и њеним циклусима, организован тако да се практикују поштења, искреност и радиност (а не да се о њима на широко говори а ради се другачије). Долазак „обичних“ људи значи каљање чистоте дотадашњег живљења јер дошљаци су завидни, не прихватају оне који се разликују од њих па су spremни да им напакују да се ускладе са новим временом али разлике између два начина постојања превелике су а они немају колена да се савију па полако одлазе из те нове стварности која им није наклоњена.

На овако јарко постављеној позорници, на којој је фантастично једнако ваљано као и оно реално, открива се и мотив Цидовке девојке или „Амазонки из нашег етоса“ који срећемо у народној епској песми „Краљевић Марко и Цидовка девојка“ и која недвосмислено и болно јасно дефинише проблем мушко-женских односа у патријархалној цивилизацији односно неспособност мушкараца да жене схвате и прихвате као бића која су у потпуно равноправна са њима. Ово неприхватање је толико дубоко укорењено да мушкарац-јунак не може ни да појми да пред собом има јунакињу која му у свему може парирати (а у понечему га и надмашити) али која не жели да дели мегдан и такмичи се већ жели да она и он, јунак и јунакиња, живе у складној, равноправној заједници! Истину за вољу, Циди су итекако уважавали снагу и способности својих девојака и жена али новопридошла „цивилизација“ није била способна да тако нешто уопште појми а камоли прихвати и практикује.

„Преслица Цидовке девојке“ исписана је у низу кратких прича-исповести различитих ликова, Цидова и Цидовки свих доби и судбина, односно обичних људи различитих положаја и занимања (великаши, ловци, псетари, игумани, монаси, испосници, врачаре, гуслари, трговци...) односно различитих националности (Латини, Млечани, Илири, Саси, Цинцари...) али и митских бића (Шумска мајка...). Свака од исповести је самостална мада се понеке надовезују у микро-целине које заокружују причу (или је, напротив, разбијају у низ 'рашомонских' верзија једног догађаја). Мада су разбацане у простору и времену све приче творе велику слику која је фокусирана на период постепеног нестајања Циди али су кроз њу проткана њихова веровања односно сећања на прошла, безбрижна времена тако да се може рећи да је „Преслица Цидовке девојке“ савремени роман у фрагментима и то упечатљив „роман река“ односно роман једне епохе. Импуње дубока уверљивост и проживљеност судбине сваког од гласова/говорника те племенита патина финих, лирски интонираних описа лишених патетике. ■

КАКО ЈЕ XX ВЕК СТУДИРАО ГЛУМУ

У потрази за истинитошћу

Пише: Александар Милосављевић

„Немојте да ми глумиш!“, тако гласи једно од честих замерки које редитељи данас изговарају на пробама глумцима. Истовремено, неретко позоришни гледаоци и позоришни критичари, коментаришући сценску игру појединих актера и актерки, кажу: „Нису довољно уверљиви. Не верујем им!“

О чему се овде ради? Шта значи бити сценски истинит, на позорници тачан, у улози бити глумачки уверљив? Где је граница између онога што актер (приватно) јесте и карактера лика који у представи (и на филму) треба да „оживи“. Шта глумци мисле кад кажу да им је задатак да „опрвадују“ драмски лик? И напокон, како се све то практично постиже? Како се учи глума?

Историчари театра, као и љубитељи позоришта, баврем они који су чули аудио-снимак славног Миткетовог монолога из Коштане Боре Станковића, не могу да

не приметне разлику између ове интерпретације и начина на који је монолог говорио Петар Краљ. С друге стране, упоредимо филмску глуму Ерола Фина као Робина Худа (*Авантуре Робина Худа, 1938*) и Марлона Бранда као Терија Малроја (*На доковима Њујорка, 1954*). На једној страни – и у позоришту и на филму – региструјемо патос и наглашену потребу Милутиновића и Флина да се глумом дистанцирају од свакодневног говора и понашања, док на другој уочавамо природност понашања и сасвим другачије саопштавање онога што лик има да каже. Иви „другачији начини“ имају конкретно родно место, време и разлоге настанка.

Све је започето сусретом успешног глумца и редитеља аматерских представа, Константина Сергејевича Алексејева, познатијег по уметничком презимену Станиславски, и угледног драмског писца Владимира Немирович-Данченка. Место: Славјански базар у Москви; време: 22. јун 1897. Започет у кафани, овај разговор је наставаљен на имању Алексејевих, био је набијен емоцијама и међусобним разумевањем из којег су врцале нове идеје, а резултирао је оснивањем Московског уметничког позоришта, Московског художественог театра, којем ће 1920. бити додат још једна одредница – акедемско. Тако је настао МХАТ, који ће доцније инспирисати оснивање и других знаменитих театара, па и код нас Уметничког или Југословенског драмског позоришта.

Но, најважнији је разлог који је иницирао овај сусрет, а он је утемељен у – незадовољству. Станиславски је као глумац био незадовољан јер је осећао да сваки пут када ступи на сцену механички понавља оно што је претходно дефинисао на пробама, те да у његовој игри нема истинитости, а Немирович-Данченку је, осим ове неистинитости, сметало и што тада актуелни театар, попут у том часу изузетно популарног и уважаваног московског Малог театра, организацијом, системом рада и репертоаром не кореспондира са сензибилитетом рукописа савремених драмских писаца. Показаће се, убрзо, рецимо са сензибилитетом А. П. Чехова. Важно је напоменути и да је гостовање немачког Мајнинген

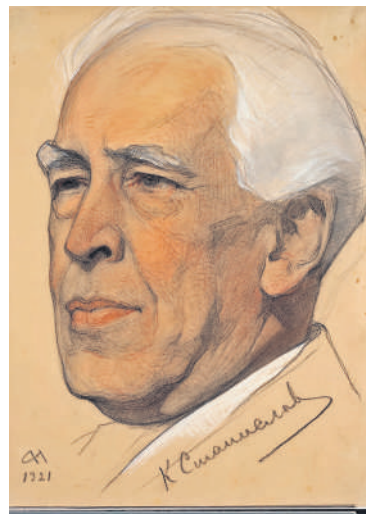
Ансамбла, једне од првих редитељских трупа у свету, априла 1890. у Москви, за особом оставило дубоке трагове, фасцинирајући гледаоце, а још више позоришнике, систематичношћу у приступу пробама и креативном улогом редитеља.

Тако је инициран процес трагања за другачијим процесима рада у театру, пробама, али и глумачком приступу улози. Овај процес неће бити ни брз ни једноставан. Напротив, убрзо су односи између Станиславског и Немирович-Данченко захладили. Били су сведени на формалну преписку двојице сарадника. Многе испочетка одушевљене присталице Система, како је Станиславски именово нове принципе рада, попут Мејерхолда или Вахтангова, кренули су властитим истраживачким путевима, а бурна друштвено-политичка дешавања у Русији и Октобарска револуција, одредили су даљу судбину процеса.

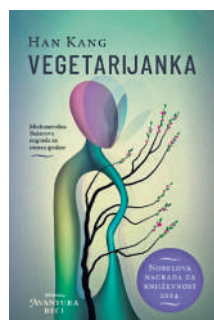
Благодарећи гостовању МХАТ-а у Њујорку 1924, које је предводио Станиславски, његов Систем је доспео у иностранство. Њујорчани су сматрали да је успех МХАТ-а заснован на Систему. Но, истина је да је Систем настао пре МХАТ-а, те да је узроковао многе проблеме овог позоришта. Ипак, чињеница је да је Систем тада добио нове импулсе, а Ричард Болиславски, Марија Успенска, Ли Стразберг, Стела

Адлер, Харолд Клурман, Клифорд Одетс и у сфери филма Елија Казан, обогатили су га свежим идејама и садржајима, дарујући му нову енергију. Тако је настао Метод. Ни његова судбина није била једноставна, а преко театра, другачије односа према пробама и, нарочито, креирању улога, Метод се убрзо преселио на филм. О свему овом пише Ајзак Батлер и описује пут којим се, практично до данас, развијала једна од најреволуционарнијих пракси у повести представљачких уметности.

На начин романописца, комбинујући анегдоте, историјску фактографију и стручну анализу, Батлар описује поједине фазе настанка Система и његову трансформацију у Метод, а заправо констатује како се развијао процес који, видимо то и у појединим представама данашњег театра, није окончан. У исти мах, аутор индиректно указује и на опасност која још увек, баш као и у часу сусрета Станиславског и Немирович-Данченка, прети уметности глуме. И сада је, наике, једна од опасности која угрожава уметнички театар – комерцијализација. Преки налог времена и индустријализација процеса рада условљавају пристајање на рутину и унапред дефинисане „методе“, а рад (пробе) уводе у пречице, укидајући код актера идеју трагаштва, потребу да истражују, те они наново све чешће на сцену изводе лаж и извештаченост. Наравно, сасвим другачију и опаснију од оне Добрице Милутиновића и Ерола Фина. ■

ПРОЗОР У СВЕТ

Вегетаријанка

Хан Канг
Чаробна књига, 2025.

Реч критике

Хан Канг (1970) је корејска списатељица која је прошле године добила Нобелову награду за књижевност за своју „интензивну поетску прозу која се суочава са историјским траумама и разоткрива крхост људског живота“. Крхост људског живота и друштвене трауме су свакако у фокусу њеног романа „Вегетаријанка“ за који је 2016. добила и Букерову награду. „Вегетаријанка“ прати Јонг-хе, неупадљиву домаћицу из Сеула, која после сна пуног крви и насиља престаје да једе месо. Та наизглед једноставна одлука изазива неочекивано агресивну реакцију њене ближе околине – супруга, родитеља и остатка породице – који свим силама настоје да је врате „нормалном“ животу, не презајући ни од насиља у различитим облицима.

Роман је подељен на три дела, од којих сваки прати другог наратора из Јонг-хеине околине: њеног младог, незаинтересованог и насилног супруга; зета који покушава да искористи њено све необичније понашање; и, коначно, сестру која се труди да је разуме. Сем одломака из снова, Јонг-хе никада није осветљена из близине, нити имамо јасан увид у њене мисли; како роман одмиче, њена отуђеност је све радикалнија, и поступци се чи-

не све ирационалнији – њена побуна је апсолутна, и чини се, окренута против целокупне цивилизацијске стварности каква јесте, и против сопственог људског тела. Роман је значењски можда ипак најпотентнији негде између дословног читања (питање вегетаријанства) и оног претерано апстрахованог (побуне против целог људског стања): ауторкина поставка долази у најјачи фокус када узмемо у обзир друштвену ситуацију у ком се налазе жене у Јужној Кореји, заробљене између машинерије немилосрдног неолибералног система који меље своје шрафчиће, и тврдог патријархално-конзервативног начина живота који је и даље и те како жив у тој држави. Акт (наизглед) ирационалне побуне која се на први поглед чини сасвим банална, постаје јаснији када га ставимо у контекст репресивног, загушујућег друштва у ком ће „сваки ексер који штрчи бити одмах зақуцан“.

Кангову често пореде са Кафком, и мада је њена проза, најалост, далеко од његовог мајсторства, и није нужно на нивоу који можда очекујемо од Нобеловца, њен роман ипак отвара занимљив прозор у другачију свакодневицу, и остаје упечатљив по оштрој фокусираности на необичну идеју.

Настасја Писарев

Цитат

Нисам тачно знао шта ми је чинити, али сам знао да нешто морам да урадим.

То је била дилема која ме је мучила док сам возио ка кући. Са друге стране, моја жена је изгледала потпуно мирно, несвесна колико је њено понашање било понижавајуће. Само је седела тамо главе ослоњене на прозор аутомобила, очигледно на иницији да задрема. Наравно да сам се разбеснео. Да ли жели да њен муж добије отказ? На шта је дођавола мислила?

Али имао сам осећај да ништа тиме нећу направити.